

Asia: VN/18780/2023

Lausuntopyyntö valtakunnallisen liikennejärjestelmäsuunnitelman arviointiohjelmasta. (SOVA-lain mukainen ympäristöarviointi).

Lausunnonantajan lausunto

Onko valtakunnallisen liikennejärjestelmäsuunnitelman valmisteluun ja vuorovaikutuksen järjestämiseen näkemyksiä?

Yhdenvertaisuusvaltuutettu muistuttaa, että YK:n vammaisyleissopimuksen sopimusosapuolena Suomen on aktiivisesti osallistettava vammaisia henkilöitä heitä koskevaan päätöksentekoon. Osallistamisvelvoite kattaa kaiken, mikä koskee suoraan tai välillisesti vammaisia henkilöitä. Osallistaminen edellyttää sopimusosapuolina olevilta valtiolta, että ne ovat järjestelmällisesti ja avoimesti yhteydessä vammaisia henkilöitä edustaviin järjestöihin, neuvottelevat niiden kanssa ja hyödyntävät niiden osaamista merkityksellisellä tavalla ja oikea-aikaisesti. Vammaisia henkilöitä ja heitä edustavia järjestöjä ei pidä kuulla pelkästään näennäisesti tai muodollisuuden takia, vaan näkemyksille on annettava asianmukainen painoarvo.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että valtakunnallisen liikennejärjestelmäsuunnitelman vaikutusarviointia tulisi laajentaa kattamaan suunniteltujen toimenpiteiden yhdenvertaisuusvaikutukset, jotta tietopohja muun muassa suunnitelman välillisistä ja välittömistä sosiaalisista vaikutuksista olisi kattavampi.

Yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi tulee tehdä aina, kun on kysymys olennaisista vaikutuksista eri väestöryhmien yhdenvertaisuudelle. Hankkeiden ja lainsäädännön valmistelussa tulisi tunnistaa esimerkiksi yhdessä relevanttien sidosryhmien kanssa ne ihmisryhmät, joihin valmisteltavien toimenpiteiden voidaan olettaa olennaisella tavalla vaikuttavan. Näiden ryhmien osalta tulisi tehdä etukäteisarviointia perusteellisemmat vaikutusarviointit niin välittömien kuin välillisten vaikutusten osalta. Olennaisuuden vaatimus tulee hahmottaa suhteessa kyseisten ihmisten elämään, eikä esimerkiksi suhteessa kyseisen ryhmän kokoon, sillä yhdenvertaisuusvaikutukset ovat usein merkityksellisiä juuri vähemmistöryhmien kannalta. Viranomaisen yleinen velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta (YVL 5 §) ja julkisen vallan perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisvelvoite (PL 22 §) puoltavat systemaattista yhdenvertaisuusvaikutusarviointien laadintaa lainvalmistelussa ja politiikkatoimissa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää arvioinnin kannalta erittäin tärkeänä, että esteettömyys ja järjestelmien digitaalinen saavutettavuus otetaan huomioon vaikutusarvioinnissa myös siltä osin, kun suunnitellut toimenpiteet liittyvät työssäkäynnin, elinkeinoelämän ja asumisen tarpeisiin. Esteettömyys ja saavutettavuus tukevat myös yleisemmin palvelujen käytön selkeyttä ja helppoutta, ja tukevat näin laajemminkin palvelujen käyttäjäystävällisyyttä. Yleisellä tasolla yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa palveluiden käyttäjäystävällisyydestä ja palvelutasosta, että arvioinnissa tulisi vakiinnuttaa kaikille sopiva suunnittelu ("design for all") näkökulma. Kaikille sopiva suunnittelu tarkoittaa tuotteiden, ympäristöjen, ohjelmien ja palveluiden suunnittelua sellaiseksi, että kaikki ihmiset voivat käyttää niitä mahdollisimman laajasti ilman mukautuksia tai erikoissuunnittelua.

Julkisten palveluntarjoajien lisäksi myös yksityisten palveluntarjoajien on pyrittävä ottamaan huomioon asiakkaiden monimuotoisuus ja erilaiset tarpeet asiakaskunnan sisällä palvelua suunniteltaessaan ja kehittäessään. Yleisölle avoimien palveluiden on lähtökohtaisesti oltava vammaisille henkilön käytettävissä esteettömästi ja saavutettavasti. Yleisölle avoimen palvelun järjestäminen niin, ettei palvelu ole vammaisten henkilöiden käytettävissä yhdenvertaisesti, voi olla yhdenvertaisuuslain 13 §:n mukaisesti oikeutettavissa vain poikkeuksellisesta hyväksyttävästä syystä. Erityisesti suurempien yritysten on palveluja tarjotessaan varauduttava siihen, että ihmiset haluavat hyödyntää sen palveluja laajasti. Tällaisen toimijan voidaan edellyttää pyrkivän etukäteisesti varmistumaan, että sen valmisteleva uudistus ei johda minkään asiakasryhmän syrjintään. (Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta 158/2016)

Saavutettavatkään sovellukset eivät kykene vastaamaan sellaisten asiakasryhmien tarpeisiin, joiden toimintakyky on pysyvästi tai pitkäaikaisesti alentunut digitaalisessa ympäristössä. Liikennepalveluiden järjestämisen osalta toimintamalli, jossa matkalipun ostamisen ainoa varmistettu palvelukanava on sähköisessä muodossa, on omiaan saattamaan tosiasiallisesti epäedulliseen asemaan sellaiset henkilöt, joiden kyky käyttää digitaalisia palveluita on alentunut. Kyse on suhteellisen suuresta joukosta ihmisiä, mukaan lukien monet ikääntyneet sekä eri vammairyhmiin kuuluvat henkilöt. Vaikka keskimäärin väestön digitaidot oletettavasti paranevat ajan myötä, on palveluntarjoajan valmistauduttava myös tulevaisuudessa palvelemaan yhdenvertaisesti niitä ihmisryhmiä, joilla ei ole kykyä käyttää digitaalisia järjestelmiä.

Kohdistuuko voimassa olevan valtakunnalliseen liikennejärjestelmäsuunnitelman visioon tai tavoitteisiin muutostarpeita? Mikäli kyllä, millaisia muutostarpeita ja miksi? (Valtakunnallisen liikennejärjestelmäsuunnitelman arviointiohjelman sivut 10-11).

-

Onko suunnitelman vaikutusarviointiin ja SOVA-lain (8.4.2005/200 Laki viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista) mukaisen ympäristöarvioinnin valmisteluun näkemyksiä?

-

